

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบัน โลกของการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในด้านการให้ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ แม้แต่การให้ความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ เพลง ละครโทรทัศน์ ฯลฯ ในขณะเดียวกัน บุคคลสามารถเรียนรู้ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมผ่านสื่อเช่นกัน เพราะ เราไม่อาจที่จะเข้าไปมีประสบการณ์หรือสัมผัสเหตุการณ์นั้นด้วยตัวเองเสมอไป ด้วยสาเหตุนี้เองที่ทำให้สื่อมวลชนเข้ามามีความสำคัญในการสร้าง ขยาย และตอกย้ำความหมายที่มนุษย์กำหนดให้กับสรรพสิ่ง และสภาวะการณ์ของโลกรอบตัวเรา (ขวัญเรือน กิติวัฒน์ , 2531) สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิกในสังคมกับโลกแห่งความจริง โดยทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้บุคคลได้เกิดประสบการณ์ทางอ้อมกับสรรพสิ่ง และประสบการณ์ต่างๆในโลกแห่งความจริง อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า บุคคลได้เรียนรู้โดยสร้างสภาพความเป็นจริงตามที่สื่อมวลชนนำเสนอ หรือนิยามไว้รวมทั้งสามารถรับรู้ และเข้าใจสถานการณ์ความเป็นจริงของสถาบันทางสังคมอื่นๆได้โดยไม่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมได้

ในละครโทรทัศน์ ก็เป็นโลกของการสร้างความเป็นจริง (make believe) เช่นกัน โทรทัศน์นั้นเป็นสื่อที่มีความสมจริง (realistic medium) เพราะโทรทัศน์สามารถให้ภาพที่สมจริงสมจัง จนคนส่วนใหญ่ในสังคมเชื่อว่าเป็นความจริง (Fiske 1987:21) ซึ่งนับเป็นคุณสมบัติพิเศษของสื่อโทรทัศน์

สำหรับละครทางโทรทัศน์นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นทั้งสื่อและสาร ที่ถูกส่งผ่านสื่อโทรทัศน์ เนื้อหาของละครโทรทัศน์เรื่องต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่นำเนื้อเรื่องมาจากนวนิยาย ที่ผู้ประพันธ์นำเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง เช่น จากชีวประวัติบุคคลที่น่าสนใจ ภาพข่าว จากประสบการณ์ชีวิต ฯลฯ มาปรุงแต่งเพิ่มความสนุกสนาน เพื่อนำมาถ่ายทอดเป็นละครโทรทัศน์ ด้วยเทคนิคการผลิตทำให้ละครโทรทัศน์มีความสมจริง (realistic) จึงมักพบเสมอว่า บ่อยครั้งที่ผู้ชมเกิดความรู้สึกว่าละครที่ดูเป็นเรื่องจริง จนถูกดัดกลืนให้เข้าไปมีความรู้สึกร่วมเข้าไปกับละครเรื่องนั้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2536)

จากการที่ละครโทรทัศน์นำเสนอโลกของชีวิตจริง จำเป็นต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกเนื้อหา และวิธีการนำเสนอ รวมทั้งการสร้างภาพทางความคิดเกี่ยวกับบทบาททางสังคม ดังนั้น ใน การศึกษา "บทบาททางสังคมของตัวละครคนรับใช้ในละครโทรทัศน์ " จึงได้อาศัยแนวคิดทางสังคมศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทชนชั้นทางสังคม รวมทั้งได้ผสมผสานทฤษฎีสัญญาวิทยา เข้ามาเป็นกรอบพื้นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการนำเสนอตัวละครคนรับใช้ในละครโทรทัศน์ แนวคิดที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางสังคม (social roles)

ละครโทรทัศน์นั้น มีลักษณะที่กำกวมกันระหว่างโลกของความเป็นจริงกับโลกของความฝัน ในละครโทรทัศน์เรื่องหนึ่งๆ จะประกอบด้วยบุคคลต่างๆ มีการกระทำ และมี "บทบาท" ต่างๆ กันไป ไม่ว่าจะเป็น พระ หมอ นักธุรกิจ รวมทั้งมีบุคคลตั้งแต่เจ้านาย ชนชั้นสูง ไปจนกระทั่งคนรับใช้ ที่เป็นชนชั้นล่าง ตัวละคร

เหล่านี้จะแสดงไปตามโครงเรื่องที่ถูกกำหนดขึ้นมาอย่างแน่นอน แม้ว่าโครงเรื่องที่ถูกกำหนดมานั้นจะเป็นเรื่องสมมุติขึ้น แต่ ฉากละคร การแต่งกาย บทสนทนา เหล่านี้ล้วนอิงกับความเป็นจริงทั้งสิ้น เพราะ ตัวละครจะใช้บทสนทนาที่บุคคลอาจเคยได้ยินได้ฟังกันในชีวิตจริง "ละคร" จึงเปรียบเสมือนภาพจำลองของชีวิต (กาญจนา แก้วเทพ 2536:21-22)

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางสังคมนั้น ได้พิจารณาว่าแบบแผนของความประพฤติ และพฤติกรรม ย่อมมีความสัมพันธ์กับฐานะของบุคคลนั้นตาม - โครงสร้างทางสังคม หรือ องค์กร (Berger, 1991) ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า บทบาทของคนในสังคมจะเป็นเช่นไร ก็ขึ้นอยู่กับฐานะของคนๆ นั้น ที่ปรากฏเป็น ลักษณะทางสังคม 2 ประการ คือ

1) โครงสร้างทางสังคม หรือ ชนชั้น

โครงสร้างสังคมไทยประกอบไปด้วย สถาบันทางสังคมต่างๆ ปกัสนสถาน สถานภาพ และบทบาท ซึ่งเป็นตัวที่กำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมให้แตกต่างกันไปตามความรู้ ความสามารถ ถ้าพิจารณาโครงสร้างทางสังคมในรูปความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม ก็อาจพบว่าความสัมพันธ์ในแง่ฐานะทางสังคมมักยึดถือข้อกำหนดว่า " คนทุกคนเกิดมามีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมไม่เท่าเทียมกัน " ในลักษณะเช่นนี้จะต้องมีการกำหนดสถานภาพ และบทบาทของคนในสังคมเอาไว้ เช่น เด็กจะต้องยกว่าผู้ใหญ่ ภรรยาจะต้องเชื่อฟังสามี เป็นการกำหนดความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม นับว่าเป็นการแบ่งชนชั้นในสังคม ซึ่งในสมัยก่อนการแบ่งชนชั้นต้องอาศัยชาติกำเนิดเป็นสำคัญ คนที่มีชาติกำเนิดเหมือนกันย่อมมีฐานะทางสังคมเท่ากัน

สังคมไทยจะมีการวางโครงสร้างทางชนชั้น (Class Structure) โดยอาศัยทรัพย์สินสมบัติ (wealth) สถานภาพ (status) เกียรติยศ (prestige) อำนาจ (power) ความถูกต้องดี (righteousness) เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของคนในสังคม กล่าวคือ จะนิยมเงินตรา ยกย่องความเป็นเจ้านายคน ยึดหลักอาวุโสและบุคคลเป็นหลัก การจัดระดับชนชั้นทางสังคมไทยมิได้เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง เพราะมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง (สุภัตรา สุภาพ , 2534) คือ

- 1) วงศ์ตระกูล เป็นสิ่งที่ได้มาโดยกำเนิด เช่น เชื้อพระวงศ์ หรือสิ่งที่ได้มาโดยความสามารถในระบบศักดินา เช่น ตำแหน่งราชการเป็นขุนนาง ขุน หลวง ดูได้จากสกุล
- 2) ตำแหน่งทางการเมือง ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองสูงจะได้รับการยกย่อง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ฯลฯ
- 3) ตำแหน่งราชการ เป็นข้าราชการผู้ใหญ่มีเหรียญตรา เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด
- 4) อำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง เช่น คหบดี ซึ่งการมีอำนาจทางเศรษฐกิจหรือความมั่งคั่ง คล้ายกับเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จและได้รับเกียรติในสังคม
- 5) ระดับการศึกษา ยิ่งการศึกษาสูงเท่าไร ยิ่งได้รับการยกย่องและในการทำงาน คนที่มีการศึกษาสูงจะได้ตำแหน่งงานดีกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย
- 6) อาชีพ สังคมไทยจะให้การยกย่องผู้ที่มีอาชีพไม่ใช้แรงงานให้อยู่ในสถานภาพสูงของสังคม เช่น นักการเมือง ครู อาจารย์ ฯลฯ ส่วนอาชีพที่ใช้แรงงานจะอยู่ในระดับที่ต่ำกว่า เช่น ช่างทาสี กรรมกรแบกหาม เป็นต้น

จากแนวคิดทางด้านสังคมศาสตร์นี้ ชี้ให้เห็นว่า สถานภาพทางสังคมของคนที่อยู่ในระดับต่ำสุดของสังคม กล่าวคือ คนรับใช้จะเป็นผู้ท่วงศ์ตระกูล ไม่มีชื่อเสียง อาจจะมีพื้นเพเป็นคนต่างจังหวัด มีอำนาจทางเศรษฐกิจและมีระดับการศึกษาต่ำ และที่สำคัญอาชีพคนรับใช้ถือเป็นอาชีพใช้แรงงาน ต้องคอยรับใช้ผู้อื่นทำให้อาชีพนี้เป็นที่ดูแคลน และมีสถานภาพทางสังคมต่ำ

แต่อย่างไรก็ดี ระบบชนชั้นในสังคมก็ไม่ถือเป็นกฎเกณฑ์ที่ตายตัวเสมอไป เนื่องจากสังคมไทยยังเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เลื่อนชั้นหรือตำแหน่งไปในทางที่สูงกว่า หรือต่ำลงก็ได้ (ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์, 2524) การเลื่อนชั้นทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยไม่ว่าจะเป็น ฐานะการศึกษา เช่น การเป็นชาวนาชาวไร่ หากมีความรู้ความสามารถก็อาจเป็นผู้แทนราษฎรได้ เป็นต้น การย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมืองซึ่งมีอาชีพหลากหลาย หรือเปลี่ยนอาชีพไปทำอาชีพอื่นจนฐานะมั่งคั่ง ก็ถือว่าเป็นการเลื่อนชั้นทางสังคมเช่นกัน นอกจากนี้ การแต่งงานกับผู้มีฐานะทางสังคมสูงกว่าทางชาติตระกูล หรือ อำนาจทางเศรษฐกิจ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในการเลื่อนชั้นทางสังคม

2) สถานภาพทางสังคม

พิทยา สายหู (2532) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางสังคมกับสถานภาพ โดยเปรียบเทียบกับละคร ไว้ว่า

...ผู้แสดงแต่ละคนจะได้รับการแจกบทให้เล่นเป็น "ตัว" อะไร (พระเอก นางเอก ตัวอิจฉา หรือ คนใช้) และสิ่งที่ตัวละครต้องเล่นนั้น เรียกว่า "บท" ซึ่งผู้เขียนบทจะต้องเป็นผู้กำหนดไว้ว่าจะต้องทำอะไรตาม

ท้องเรื่อง ตัวละครแต่ละตัวจะมี "บท" ของตนกำหนดไว้ว่าจะต้องทำอะไร เป็นการกำหนดถึง "ตำแหน่ง" และ "หน้าที่" ให้ผู้แสดงแต่ละคนที่มาเล่นละคร (ซึ่งในทางสังคมวิทยาจะใช้คำว่า "สถานภาพ" และ "บทบาท" แทน) ...

อันที่จริงแล้วสถานภาพแตกต่างจากบทบาทตรงที่ สถานภาพทางสังคมรวมเอาชื่อเสียงเกียรติยศและอำนาจที่บุคคลนั้นมีในสังคม สถานภาพทางสังคมจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า บุคคลนั้นแตกต่างจากคนอื่นอย่างไรในด้านการศึกษา อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ และอื่นๆ นอกจากนี้สถานภาพยังมีผลต่อการแสดงบทบาททางสังคมที่ต่างกันไปด้วย ผู้มีสถานภาพต่ำก็จะมีควมรับผิดชอบน้อย มีสิทธิน้อย มีอำนาจและผลประโยชน์ตอบแทนที่น้อยไปด้วย เช่น ลูกจ้าง จะมีหน้าที่เฉพาะอย่างที่นายจ้างมอบหมายให้รับผิดชอบซึ่งมีความสำคัญและมีขอบเขตที่จำกัด เมื่อเทียบกับหัวหน้าคนงานที่หน้าที่ความรับผิดชอบมีมากกว่าทำให้มีสิทธิ อำนาจและผลประโยชน์ตอบแทนที่มากกว่า เป็นต้น

บทบาททางสังคมนอกเหนือไปจากจะสัมพันธ์กับสถานภาพทางสังคมแล้วยังเป็นสิ่งที่เชื่อมบุคคลเข้ากับโครงสร้างทางสังคมด้วย กล่าวคือ แต่ละคนจะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ด้วย จึงจะทำให้บทบาทที่แสดงนั้นมีความสมบูรณ์ รูปแบบของบทบาทและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้น เรียกว่า "ฉาก" เช่นเดียวกับที่สังเกตจากละครโทรทัศน์

การศึกษารoles บทบาททางสังคมของคนใช้ในละครโทรทัศน์นี้ นอกจากทำการวิเคราะห์ถึงฐานะของคนรับใช้ในเชิงที่เกี่ยวกับโครงสร้างและสถานภาพทางสังคมแล้ว ยังทำการศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครคนรับใช้ที่น่าเสนอในละครโทรทัศน์ในแง่บทบาททางสังคมที่คนรับใช้ถูกมอบหมายให้แสดง (perform) ใน

ละคร อาเชอร์ เบอเกอร์ (Berger, 1991) ได้เสนอแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางสังคมในละคร ควรพิจารณาในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ อายุ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ
2. ความคิดเห็นพื้นฐานที่ตัวละครมีต่ออาชีพ ได้แก่ ความคิดเห็นเรื่องงาน อำนาจ เป้าหมายในการใช้ชีวิต ความเชื่อ คุณธรรมที่แสดงออกในงานอาชีพ
3. ลักษณะวิถีการดำเนินชีวิต ที่ถูกกล่าวไว้ในละคร

นอกจากนี้ บทบาททางสังคมในด้านงานอาชีพยังมีความสัมพันธ์กับเรื่องเพศ กล่าวคือ เพศชายและเพศหญิงจะมีลักษณะการแบ่งงานกันทำที่แตกต่างกันไป สังคมในยุคคล้ำสัตว์เป็นผู้กำหนดให้เพศชายซึ่งมีความแข็งแรง เป็นผู้ทำหน้าที่หาเลี้ยง (provider) ในขณะที่ผู้หญิงมีหน้าที่รับผิดชอบต่องานบ้านและการเลี้ยงดูบุตร แม้แต่ในปัจจุบัน อาชีพบางประเภทที่ต้องอาศัยความแข็งแรง ทักษะในการควบคุมเครื่องชนิดกลไกที่มีความซับซ้อนอย่างมาก หรือมีอัตราความเสี่ยงสูง มักเป็นอาชีพของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เช่น วิศวกร นักบิน ช่างเครื่องชนิด เป็นต้น ส่วนความคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงที่ต้องรับผิดชอบงานบ้าน ก็ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ เดอนเพ็ญวอนเพียร เรื่อง "การรับงานบ้านของสามี" (2531) ได้ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าในปัจจุบันผู้หญิงจะออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือเลี้ยงครอบครัวด้วย แต่ผู้หญิงก็ยังเป็นผู้ที่รับผิดชอบงานบ้านและการเลี้ยงดูบุตรอยู่เช่นเดิม ผู้ชายได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือภรรยารับผิดชอบงานบ้านน้อยมาก

แนวคิดเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำโดยอาศัยความแตกต่างทางเพศ เป็นตัวกำหนดก็ปรากฏในสื่อมวลชนเช่นกัน ในโลกภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ รวมทั้งในนวนิยาย งานอาชีพของผู้ชายมักเป็นงานที่มีเกียรติ หรืออาชีพระดับสูง เช่น แพทย์ ทนาย ข้าราชการระดับกลางขึ้นไป เป็นต้น ในทางตรงกันข้ามอาชีพของสตรีที่ปรากฏในละครนั้น กลับมีอยู่อย่างจำกัดและเป็นอาชีพที่อยู่ในระดับต่ำที่ต้องรับคำสั่ง หรือ ขึ้นอยู่กับอาชีพอื่น อาชีพที่พบส่วนมากเป็นอาชีพบริการเช่น แม่บ้าน แม่ค้ารายย่อย เลขานุการ พยาบาล เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2535)

นอกจากนี้ ในงานวิจัยหลายชิ้นได้แสดงให้เห็นถึง ความเบี่ยงเบน จากความจริงในการเสนอภาพอาชีพในละครโทรทัศน์ โดยเฉพาะในเรื่องของ เพศ และอายุ (demographic) รวมทั้งวิธีการนำเสนอภาพอาชีพต่างๆที่มักจะมีลักษณะเหมารวม (stereotype) เช่นที่ เมลวิน เดอเฟลอร์ (Defleur, 1964) ได้ศึกษาการนำเสนอภาพบทบาทอาชีพในละครโทรทัศน์ (Occupational Roles as Portrayed on television) จากการศึกษาพบว่า อาชีพคนรับใช้ส่วนตัว (personal servants) ก็เป็นอาชีพหนึ่งที่มีการนำเสนอในละครโทรทัศน์ ในเรื่องฉากการทำงาน คนรับใช้มักจะทำงานในฉากหรูหรามาก ส่วนมากจะเป็นบ้านที่มีฐานะร่ำรวยมาก แต่ในเรื่องของอำนาจนั้น คนรับใช้มีอำนาจน้อยมาก แต่เมื่อมองโดยรวมแล้วในเรื่องลักษณะตัวผู้ทำงานนั้น ในละครโทรทัศน์จะมีการนำเสนอที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริง โดยมักจะเน้นอาชีพที่เกียรติ มากกว่าอาชีพที่มีสถานภาพต่ำ นอกจากนี้มักเสนอคนทำงานชายมากกว่า หญิงและเสนอคุณลักษณะอาชีพแบบตายตัว

ส่วนการศึกษา การนำเสนออาชีพในละคร soap opera นั้น

เมอร์เรล แคนเทอร์ และ ชูซาน พิงกรี (Cantor and Pingree, 1983) พบว่าละครในแนว soap opera จะมีเรื่องราวภายในครอบครัวเป็นแกนกลาง ตัวละครหลักจะเป็นเพศชายเสีย 60-80 เปอร์เซ็นต์ ในแง่สถานภาพและอาชีพ นั้น เนื้อหาละครในแนวนี้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถานภาพสมรสของตัวละครหญิง มากกว่างานอาชีพ ภาพการนำเสนออาชีพที่พบมีลักษณะค่อนข้างเหมารวม (stereotype) ไม่ต่างจากที่พบในงานวิจัยชิ้นอื่น โดยมีฉากที่เสนอการทำงาน ไม่เด่นชัด นอกจากนี้ ละครประเภทนี้ยังมีอัตราส่วนการทำงานของผู้หญิงทำงาน น้อย เมื่อเทียบกับสภาพสังคมจริง

ในงานวิจัยของไทยเกี่ยวกับการนำเสนออาชีพสตรีในละครโทรทัศน์ (จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ 2535) จากผลการศึกษาพบว่าอาชีพของตัวละครหญิงในละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่เป็นอาชีพบริการอันได้แก่ อาชีพแม่บ้าน คนรับใช้ เลขานุการ นักประชาสัมพันธ์โรงแรม แม้ตัวละครหญิงจะมีอาชีพในระดับสูง เช่น ผู้จัดการบริษัท หรือกรรมการโรงแรม แต่ตัวละครหญิงเหล่านี้ก็เป็นเพียงตัวละครสมทบที่ไม่มีความสำคัญกับโครงเรื่อง เมื่อเปรียบเทียบอาชีพของสตรีในละครแล้ว จะพบว่า อาชีพของตัวละครชายไม่ว่าจะเป็นตัวละครเอกหรือตัวละครสมทบ ล้วนมีอาชีพที่สูงกว่า ส่วนใหญ่แล้วอาชีพเป็นเพียงองค์ประกอบย่อย ๆ ของเรื่อง ตัวละครถูกให้ความสำคัญในด้านสถานภาพการแต่งงานหรือโสดมากกว่าอาชีพ ดังนั้น การนำเสนออาชีพจะมีลักษณะประเภทอาชีพที่จำกัด (limited) และเหมารวม (stereotyped) ส่วนการนำเสนอสถานที่ทำงาน ฉากที่ปรากฏจะเป็นฉากตัวแทน (represented) มากกว่าฉากที่เหมือนจริง (presented)

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางสังคมที่ได้เสนอไว้ข้างต้นนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานถึงการกำหนดบทบาททางสังคมของตัวละครคน

รับใช้ ซึ่งอาศัยปัจจัยต่างๆ เป็นองค์ประกอบ เช่น เพศ ชนชั้นทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา สถานภาพ อาชีพ เป็นต้น ส่วนในด้าน การสร้างการรับรู้บทบาททางสังคมนั้น ละครโทรทัศน์มีวิธีการถ่ายทอดเนื้อหา และความคิดออกมาในรูปของการเข้ารหัส เช่น ฉาก การแสดง บทสนทนา เครื่องแต่งกาย มุกตลก เป็นต้น ซึ่งจะกล่าวถึงในกระบวนการสื่อความหมาย ทางด้านสัญวิทยา เป็นแนวคิดถัดไป

กระบวนการสื่อความหมายในละครโทรทัศน์

ละครโทรทัศน์ เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของสื่อมวลชน อันที่จริงแล้ว ละครโทรทัศน์นั้น เสนอเรื่องราวความบันเทิงพร้อมๆ กับการให้ภาพจำลองของ ชีวิตประจำวันที่มีความเหมือนจริงเสนอแก่ผู้ชม การที่จะเข้าใจเรื่องราว ความสัมพันธ์ต่างๆ ที่นำมาเสนอ ต้องอาศัยการตีความจากท่าทางและคำพูดที่ ใช้ในการแสดง การสื่อความหมายของละคร ประกอบขึ้นด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ มากมายอย่างเป็นระบบ (system of signs) การมองหาความหมายต้องมอง ถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์และระบบสัญลักษณ์ ซึ่งต้องเป็นที่เข้าใจทั้งผู้ส่งและผู้ ชุม ขณะเดียวกัน ละครโทรทัศน์ก็มีการเข้ารหัส คือมีการแปลวัตถุประสงค์ หรือ ความหมายลงในรูปสัญลักษณ์ หรือรหัส ที่สร้างขึ้นมาแล้วส่งผ่านออกมาในลักษณะ เป็นรูปภาพที่ปรากฏเป็นฉากต่างๆ ในละคร และรหัสที่ส่งไปนี้ก็ต้องอาศัยบริบท ทางการสื่อสารเป็นตัวกำหนดความหมายของรหัสนั้นๆ ดังนั้น การทำความเข้าใจ ละครและเรื่องราวที่น่าเสนอ จึงต้องอาศัยการตีความ เพื่อความเข้าใจสัญลักษณ์ และความหมายที่เกิดขึ้น ทั้งที่ปรากฏชัดเจนและแฝงเร้นอยู่ จึงจำเป็นต้อง พิจารณาถึงกระบวนการสื่อความหมายด้วยการวิเคราะห์เชิงสัญวิทยา

องค์ประกอบสำคัญขั้นพื้นฐานของระบบสัญญาณ ได้แก่

1) สัญญา (sign)

สัญญา คือ สิ่งที่บุคคลสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส โดยถือเป็นตัวแทนของสิ่งอื่นๆ (Fiske, 1982) เฟอร์ดินาน เดอ ซอสซูร์ นักภาษาศาสตร์ชาวสวิสซึ่งเป็นบิดาของศาสตร์นี้ ได้ให้แนวคิดว่าสัญญา (sign) เป็นการรวมกันระหว่าง concept กับ sound-image ซึ่งเป็นการรวมกันที่ไม่สามารถแยกออกได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 อย่าง คือ

-ตัวหมาย (signifier) หมายถึง ภาพวัตถุหรือเสียงเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาที่มีรูปแบบทางวัตถุที่บ่งบอกถึงความหมาย (sound-image)

-ตัวหมายถึง (signified) หมายถึง มโนทัศน์หรือความรู้สึกนึกคิดอันเป็นผลที่เกิดสืบเนื่องมาจากการรับรู้เกี่ยวกับตัวหมายนั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึงนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีการกำหนดไว้ (arbitrary) ความหมายของตัวหมายต้องเรียนรู้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งซึ่งบอกนัยว่าจะต้องมีการรวมกันเป็นโครงสร้าง หรือรหัส (code) นั้นเอง ที่ใช้ช่วยในการตีความสัญญา นอกจากนี้ ซอสซูร์ได้เสนอความเห็นว่าเป็นว่า concept จะมีความหมายได้ เพราะความสัมพันธ์ และความสัมพันธ์พื้นฐานคือความสัมพันธ์ในลักษณะตรงข้ามกัน (opposite) เช่น คำว่า รวย ไม่มีความหมายอะไรถ้าไม่มีคำว่า จน เช่นเดียวกับ ความสุข มีความหมายเมื่อเทียบกับ ความทุกข์ "คอนเซ็ปต์ต่าง ๆ นั้น มีความแตกต่างกันและไม่ได้ถูกกำหนดความหมายโดยเพียง

เนื้อหาในเชิงบวกเท่านั้น แต่จากเชิงตรงกันข้ามด้วยในแง่ความสัมพันธ์กับคำอื่นๆ ในระบบ " (Sausaure, 1966) ดังนั้นจึงไม่ใช่เพียงเนื้อหาเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งกับระบบด้วย ที่เป็นตัวกำหนดความหมาย

แนวคิดเกี่ยวกับตัวหมายและตัวหมายถึงดังกล่าว ได้ถูกนำมาใช้เสมอ ในการสื่อสารเมื่อไรที่ใช้ตัวหมายได้เหมาะสม ก็จะสามารถสื่อสิ่งที่ต้องการ สื่อสารได้หรือตัวหมายถึงนั่นเอง ในละครโทรทัศน์ การแต่งตัว รวมไปถึงอุปกรณ์ ประกอบฉาก ได้ถูกนำมาใช้เพื่อชี้ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ของตัวละคร บทบาททางสังคมของตัวละครถูกสื่อออกมาด้วยสิ่งเหล่านี้เช่นกัน ในขณะเดียวกัน คอนเซ็ปต์ ของ "คนรับใช้" ก็จะมี ความหมายชัดเจนขึ้น หากมีการเปรียบเทียบ กับคอนเซ็ปต์และตัวหมายของ "เจ้านาย" และถูกบ่งบอกด้วยการแต่งกาย ฉาก ลักษณะการพูด อันถือเป็นส่วนหนึ่งของตัวหมาย

อันที่จริงแล้ว การสร้างการรับรู้และการแยกแยะบทบาททางสังคมทำได้ง่าย โดยอาศัยสัญลักษณ์ภายนอก ไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า เครื่องใช้ ลักษณะ การแต่งกาย ล้วนแต่เป็นสิ่งที่สามารถชี้ถึงฐานะของคนในสังคม เช่น การที่ แพทย์สวมเสื้อกาวน์สีขาว เป็นตัวบ่งชี้ถึงความแตกต่างระหว่างหมอ กับคนไข้ เป็นต้น (Goodlad, 1971) ภาษาคำพูดที่ใช้กับบุคคลต่างๆ ก็มีความแตกต่างกันไปตามฐานะทางสังคม ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่บ่งชี้ถึงบทบาททางสังคมได้

แบนตัน (Banton อ้างใน Goodlad, 1971) ได้กล่าวสรุป เกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ใช้บ่งบอกบทบาททางสังคม (role signs) ไว้ว่า

ยิ่งบทบาทนั้นมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทอื่นมากเพียงไร บทบาทนั้นยิ่ง

จำเป็นต้องถูกแยกแยะด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งเปรียบเสมือนไฟเตือนบุคคลอื่นว่าบุคคลนั้นมีสิทธิพิเศษและข้อผูกมัด ไม่ว่าจะในสถานการณ์ปัจจุบันหรือในแง่ความสัมพันธ์ที่ผู้ร่วมงานอาจมีส่วนร่วม สัญลักษณ์ที่บอกบทบาทมีความหมายในการสื่อสาร เพราะเป็นตัวชี้ว่าความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งใช้ในการติดต่อกับอีกบุคคลหนึ่ง นอกจากนี้สัญลักษณ์ที่ใช้บอกบทบาท ยังใช้ในการควบคุมพฤติกรรม โดยทำให้พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปนั้น มีความไม่เหมาะสมเด่นชัดขึ้น และเป็นเครื่องเตือนบุคคลอื่นถึงปทัสสถานทางสังคมที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

2) รหัส (code)

รหัส คือ ระบบสัญลักษณ์ ซึ่งประกอบไปด้วยกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมที่ใช้กันนั้น (Fiske ,1982) รหัสเป็นรูปแบบความเกี่ยวข้องที่มีความสัมพันธ์สลับซับซ้อนมาก ซึ่งเราทุกคนเรียนรู้จากสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับรหัสจึงเน้นถึงมิติทางสังคมในการสื่อสาร

รหัสและจารีตประเพณี (convention) มีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นตัวที่ทำให้เกิดข้อตกลงพื้นฐานระหว่างผู้ใช้รหัส และเป็นประสบการณ์ร่วมกันของคนในสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน ในรายการโทรทัศน์จะพบว่า จารีตจะเป็นการผลิตซ้ำ (redundancy) มากกว่าจะเป็นการสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมา ที่เป็นเช่นนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการถอดรหัส นอกจากนี้จารีตยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันและเป็นการตอกย้ำ คุณลักษณะเหล่านี้ทำให้จารีตเป็นสิ่งที่ไม่มีการกล่าวไว้ หากแต่เป็นที่รับรู้กันในสังคม

แม้แต่ในละครโทรทัศน์เองก็มีจารีต ละครแต่ละประเภท (genre) จะมีลักษณะที่ร่วมกันอันเป็นที่ยอมรับ และไม่ยอมรับ จารีตเหล่านี้เกิดจากการทำซ้ำ ซึ่งอาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ได้ว่า ละครเหล่านี้มีเนื้อหา วิธีการดำเนินเรื่อง เป็นสูตรสำเร็จ (formula) ที่คนดูยอมรับและคาดหมายได้ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร เช่น ในยุคหนึ่ง ภาพนางเอกส่วนใหญ่จะเป็นหญิงสาวบริสุทธิ์ เป็นคนสวยและเป็นคนดี มีมารยาทงาม มีความอดทนเมื่อถูกข่มเหง นางเอกมักจะประสบความลำบาก แต่ก็มักจะได้รับความช่วยเหลือจากพระเอก ทำให้รอดพ้นจากอุปสรรคหรืออันตรายมาได้ จะไม่ค่อยพบว่านางเอกเป็นคนปากร้าย หรือตอบโต้การข่มเหงด้วยกำลังซึ่งเป็นภาพของนางอิจฉา โคร่งเรื่องก็มักจะจบลงด้วยนางเอกประสบความสุขในความรักกับพระเอก เป็นต้น ในส่วนของผู้ชมเองก็มีการคาดหวัง และอาจใช้ความคาดหวังนั้น รวมทั้งประสบการณ์ของตนในการอ่านสาร หรือรายการที่ชม

นอกจากนี้ รหัสทางวัฒนธรรมยังมีส่วนในการใช้แยกแยะบทบาททางสังคม กล่าวคือ พิธีกรรมหรือขนบธรรมเนียมปฏิบัติที่สร้างขึ้นมา จะเป็นตัวหนึ่งที่บอกได้ว่า ตัวละครนั้นๆ อยู่ในฐานะไหนของสังคมและเล่นบทบาทใดอยู่ ในขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทย มีการปฏิบัติตัวระหว่างผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าแตกต่างกัน เช่น การแสดงกริยานอบน้อม ยกย่อง การคลานเข้าหาผู้ใหญ่ หรือเจ้านาย การใช้คำพูดที่สุภาพ มีการลงท้ายคำว่าคะหรือครับ รวมทั้งวิธีการทอดหางเสียง การเชื่อฟังผู้มีอำนาจมากกว่า ไม่ได้เถียง เป็นต้น

โครงสร้างรหัสที่ใช้ในโทรทัศน์

ดังที่ได้กล่าวในเบื้องต้นว่า ละครโทรทัศน์เป็นผลผลิตของสื่อสาร

มวลงชนและอยู่ในรูปแบบของระบบสัญญาณ ที่มีรหัสเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิต ตัวสารและผู้ชม (Fisk, 1987) การถ่ายทอคบทบาททางสังคมก็อาศัยรหัส เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมาย ซึ่งการวิเคราะห์ทางสัญญาณวิทยาเป็นความ พยายามที่จะเปิดเผยให้เห็นถึง ระดับชั้นของการเข้ารหัสความหมายที่ถูกผูกขึ้น มาเป็นโครงสร้างในรายการโทรทัศน์ ในส่วนรายละเอียดปลีกย่อยของรหัส มืองค์ประกอบ ดังนี้

1) มุมกล้อง (camera work)

กล้องสามารถใช้ได้ทั้งในเรื่องของมุมกล้องและการโฟกัสภาพ เพื่อให้ เห็นถึงฉากได้อย่างชัดเจน ความเปลี่ยนแปลงของการชมโทรทัศน์มาจาก ความรู้สึกสมจริงและรู้ทุกอย่างที่โทรทัศน์ให้เรา ระยะของมุมกล้องสามารถที่ จะเบี่ยงเบนความเห็นใจของเราจากตัวร้ายไปยังพระเอกนางเอก โดยทั่วไป แล้วระยะปรกติในโทรทัศน์ คือ medium shot จนถึง close up ซึ่งทำให้ผู้ ชมเกิดความรู้สึกใกล้ชิดคุ้นเคยกับตัวละครในจอ

2) การจัดแสง (lighting)

การจัดแสงจะเป็นไปตามจุดประสงค์ ของเรื่อง เช่น แสงนุ่มนวล ใช้ในการเล่าเรื่องโรแมนติค หรือเสนอภาพตัวเอง มักเป็นแสงนุ่มออกไปทางสีเหลือง เป็นต้น

3) การตัดต่อ (editng)

จะพบว่า พระเอกมักจะปรากฏตัวบ่อย ครั้งกว่าและนานกว่าผู้ร้าย ซึ่งการปรากฏตัวนี้จะแตกต่างกันไปตามประเภท รายการ

4) เพลงและเสียงประกอบ (music and sound effect)

เพลงประกอบเป็นส่วนหนึ่งที่ใช้สื่อถึงอารมณ์ของตัวละครและบรรยากาศของละคร ส่วนเสียงประกอบนั้นช่วยทำให้เกิดความสมจริงให้กับละคร

5) การจัดตัวแสดง (casting)

นักแสดงไม่ว่าจะเล่นบทพระเอก นางเอก ผู้ร้าย นางอิจฉา หรือ ดาราสนับสนุน ตัวประกอบ เป็นบุคคลจริง ที่บุคลิกลักษณะเขาถูกเข้ารหัสด้วย รหัสทางสังคม พวกเขาเป็นเพียงตัวกลางที่รับบทบาท ซึ่งปรากฏให้ผู้ชมเห็นในหลายบทบาทแตกต่างกันไป

6) ฉากและการแต่งตัว (setting and costume)

ฉากและเครื่องแต่งตัว มีความสำคัญในระบบสัญลักษณ์โดยสามารถที่จะแสดงถึงรหัสทางสังคม เครื่องประกอบฉาก เช่น อาหารมื้อหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นฉากสั้นๆในภาพยนตร์ อาหารมื้อนั้นไม่ได้ถูกมองว่าประกอบไปด้วย สแต็ก สลัด มันอบ หรือพายแอปเปิ้ล แต่ถูกมองอย่างเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีความหมายสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ อย่างเช่น ฐานะทางสังคม รสนิยม เชื้อชาติ และอื่นๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ฉากและการแต่งตัว ยังเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทและฐานะทางสังคมไปสู่ผู้ชมได้อย่างชัดเจนที่สุด เสื้อผ้า, อาหาร หรือเครื่องใช้อื่นๆ ล้วนถูกใช้ในการบ่งบอกบทบาทและฉากที่บุคคลนั้นเล่น เช่นเดียวกับการที่ใช้อุปกรณ์ประกอบฉากเป็นวิธีให้ภาพลักษณ์ตัวละคร รวมทั้งบทบาทที่เล่น สัญลักษณ์ภายนอกก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงโครงสร้างทางสังคม ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏนำเสนอออกมาล้วนแต่มีความสำคัญ ไม่มีอะไรที่ปราศจากความหมายทางสัญลักษณ์ (Goodlad, 1971)

เสื้อผ้ามีความสำคัญในการใช้แยกแยะประเภทของบทบาท ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือ เสื้อผ้ายังเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่า บทบาทที่เข้าไปของคนนั้นคืออะไร เช่น เสื้อกาวน์สีขาว ที่เป็นตัวบ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างคนไข้กับแพทย์ แม้แต่การสวมเครื่องแบบก็เป็นการบ่งบอกถึงบทบาททางสังคมที่คนๆ นั้นเล่นอยู่ การที่คนชายชงในห้างสวมเครื่องแบบอาจจะไม่มีความสำคัญสำหรับผู้ที่มาซื้อของมากนัก หากทว่ามีความสำคัญสำหรับเพื่อนร่วมงานในการแยกแยะว่าใครเป็นลูกค้า และบอกว่าสถานภาพของคนๆ นั้นคืออะไร นอกจากนี้ ยังมีการใช้สีบางสีเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกบทบาทคนที่ทำงานในองค์กร

ส่วน ฉาก (setting) ที่ใช้ในการทำงานนั้น ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่บอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการใช้ชีวิตกับงานอาชีพ ซึ่งจากนั้นอาจจะพิจารณาจากความกว้างของพื้นที่ การตกแต่งหรือความทันสมัย เป็นต้น ลักษณะบ้านของพระเอกอาจจะใหญ่กว่าของผู้ร้าย มีลักษณะน่าอยู่ ต่างจากบ้านของผู้ร้ายที่จะมีรูปทรงเหลี่ยมและเป็นเส้นตรงดูแข็งๆ หรือการที่นางอิจจาจะแต่งตัวไม่มีรสนิยม เสื้อผ้าดูแพงน้อยกว่าชุดของนางเอก สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างด้วยรหัสทางสังคม ยังบ่งบอกด้วยฉากและการแต่งตัว

7) การแต่งหน้า (make-up)

เช่นเดียวกับรหัสทางด้านสังคมอื่นๆ ความชัดเจนทางด้านวัตถุในรหัสทางสังคม สามารถเห็นได้จากสิ่งที่ไม่สำคัญ เช่น ลักษณะของนางอิจจาที่แต่งหน้าฉูดฉาดและดึงดูตทางเพศมากกว่านางเอก เป็นต้น

8) การแสดง (action)

ในบทของพระเอกและนางเอก จะมีความเหมือนและแตกต่างกัน ผู้หญิงมักจะแต่งตัวให้สวย ในขณะที่ผู้ชายเป็นคนวางแผนการต่างๆ สิ่งนี้ทำให้เห็นถึงธรรมชาติของเพศชายที่มีบทบาทผู้บริหารที่จะเด่นในเรื่องการต่อสู้ และบทบาทหญิงในฐานะวัดถุ์ที่ผู้ชายจะครอบครอง นอกจากนี้ในเรื่องความร่วมมือและความใกล้ชิดระหว่างพระเอกนางเอก แสดงถึงการที่สังคมวางคุณค่าไว้สูงถึงการที่ชายหญิงเป็นคู่ครองกัน ลักษณะต่างๆ เหล่านี้ เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงวิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์ในสังคมที่ชายเป็นใหญ่ผ่านการแสดง

นอกจากนี้ ในละครโทรทัศน์นั้น การแสดง ซึ่งเป็นภาษาท่าทาง หรืออวัจนภาษา มีความสำคัญในการสร้างความเข้าใจต่อผู้ชมเท่ากับบทสนทนา ภาษาท่าทางต่างๆ เหล่านี้ได้แก่ ระดับเสียง การเคลื่อนไหว สายตา โทนเสียง เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถที่จะบอกถึงทัศนคติของผู้พูดในขณะนั้นได้คือ อวัจนภาษานั้น จะเป็นตัวบ่งชี้ (index) ข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้พูดและสถานะของเขาไปสู่ผู้ฟังเพื่อให้รู้ถึง ลักษณะตัวบุคคลนั้น อารมณ์ ทัศนคติ สถานะทางสังคม และอื่นๆ (Fisk , 1982) รหัสจึงถูกใช้ในการจัดการความสัมพันธ์ที่ผู้เข้ารหัสต้องการจากผู้อื่น รหัสต่างๆ เป็นตัวบ่งชี้และถูกใช้ส่งข้อมูลที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่าข้อมูลอื่น อวัจนภาษานั้น มีหลายประเภทได้แก่

8.1 การสัมผัสร่างกาย (Bodily contact) การที่แตะต้องตัวใคร ที่ไหน และเมื่อไหร่ นั้นจะบ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น อวัจนภาษาแบบนี้พบในเกือบทุกวัฒนธรรม

8.2 ระยะห่าง (Proximity) ในขณะที่มีการสนทนากัน จะสังเกตเห็นว่า แต่ละคนอาจจะยืนห่างกันไปไปตามระดับความสัมพันธ์ เช่น การคุย

กับเพื่อนสนิทมากอาจจะยืนใกล้กัน ในขณะที่พูดกับเจ้านายระยะห่างจะมีมากกว่า เป็นต้น

8.3 รูปร่างหน้าตา (Appearance) อาจแบ่งออกได้เป็น 2 อย่างคือ ลักษณะรูปร่างหน้าตาที่ตกแต่งได้ เช่น ผมน เสื้อผ้า การแต่งหน้า ฯลฯ กับลักษณะรูปร่างแต่กำเนิด เช่น ความสูง น้ำหนัก ฯลฯ รูปร่างหน้าตาที่ใช้ในการสื่อสารเกี่ยวกับบุคคลลักษณะฐานะทางสังคม โดยเฉพาะความเหมือนหรือความแตกต่างกันทางสังคม

8.4 สีหน้า (Facial expression) อาจรวมถึงการขมวดคิ้ว การกระพริบตา รูปปาก และอื่นๆ รวมกันที่แสดงออกทางสีหน้า

8.5 การเคลื่อนไหว (Gestures) มือและแขน เป็นอวัยวะหลักที่ใช้ในการเคลื่อนไหว และมีความสำคัญเท่าๆกับการเคลื่อนไหวศีรษะและเท้า สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะบ่งบอกถึงอารมณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เช่น การเคลื่อนไหวไป-มา ซึ่งถึงความพยายามที่จะควบคุม ในขณะที่การเคลื่อนไหวเป็นวงกลมอย่างต่อเนื่องซึ่งถึงความพยายามที่จะอธิบายหรือขอความเห็นใจ เป็นต้น

8.6 ท่าทาง (Posture) การนั่ง การยืน การนอน เป็นการสื่อสารที่จำกัดแต่มีความน่าสนใจในแง่ความหมาย เพราะสิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงแนวโน้มความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะเป็นมิตร ความเป็นศัตรู มีฐานะเหนือกว่าหรือต่ำกว่า สามารถบ่งบอกได้ด้วยท่าทาง นอกจากนี้สามารถบ่งบอกได้ถึงสภาพอารมณ์ ว่าตึงเครียดหรือผ่อนคลาย

8.7 สายตา (Eye contact) การมองและการสบตาเป็นสิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับการสื่อสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์ โดยเฉพาะการที่มีอำนาจเหนือหรือยอมรับคู่สนทนา การจ้องตาเป็นการท้าทาย ในขณะที่การมองตาอีกคนหนึ่งเป็นการแสดงความต้องการเป็นมิตร

8.8 เสียงที่พูด (Non-verbal aspect of speech) ได้แก่ระดับเสียงที่พูดและการเน้นคำ นอกจากนี้ยังมี โทนเสียง ความดังหรือค่อย ลักษณะการออกเสียง สำเนียง สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะบ่งบอกถึงบุคลิกลักษณะอารมณ์ ชนชั้น ฐานะทางสังคม ทักษะที่ผู้พูดมีต่อผู้ฟัง และอื่นๆได้

อวัจนภาษาเหล่านี้บางอย่างก็สามารถเขียนเป็นโครงสร้างรูปแบบได้ เช่น ลักษณะการเคลื่อนไหว ท่าทาง เป็นต้น แต่โดยมากเป็นสิ่งที่เราเรียนรู้จากประสบการณ์และวัฒนธรรม

9. บทสนทนา (dialogue)

บทสนทนา เป็นส่วนที่ถูกนำมาใช้ในการเล่าเรื่องราวและสามารถที่จะดึงความสนใจจากคนดูได้ เช่นบทสนทนาของตัวร้าย จะเป็นการวางแผนการร้าย ซึ่งต่างจากบทพระเอก-นางเอกที่จะมีบทแสดงความร่วมมือกัน หรือบทลูกบ้าง เป็นต้น

ภาษา ก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีของพฤติกรรมทางสังคมที่มีความสำคัญในชีวิตประจำวัน และเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถใช้ในการบ่งบอกฐานะทางสังคมได้ โดยเฉพาะ ภาษาไทยนั้นมีคำที่ใช้กับคนระดับต่างๆมากมาย ผู้พูดก็มีการปรับใช้ภาษาไปตามระดับความสัมพันธ์และฐานะทางสังคมของผู้สนทนาด้วย เช่น คำว่า

"ท่าน" บอกถึงฐานะทางสังคมที่สูงกว่าผู้พูด และมีนัยของการยกย่อง แต่ในทางตรงข้าม คำว่า "แก" ก็บอกถึงฐานะที่ต่ำกว่า และอาจมีนัยเป็นการดูถูก หรืออาจแสดงถึงความสนิทสนมกันในหมู่เพื่อนวัยรุ่น ซึ่งคำพูดคำเดียวกัน อาจมีความหมายโดยนัยยะเปลี่ยนไป เมื่อผู้พูดเปลี่ยนสถานภาพไป เป็นต้น

การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยสัญวิทยา นี้ สามารถที่จะแบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ได้ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นการศึกษาสัญวิทยาต่างๆ การสร้างความหมายของสัญวิทยา ส่วนต่อมาเป็นส่วนของรหัส เป็นการศึกษารหัสที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการสื่อสารที่เหมาะสมในการถ่ายทอดรหัส และส่วนสุดท้าย คือ วัฒนธรรม หรือองค์ประกอบที่รหัสหรือ สัญญาต่างๆทำงานอยู่ (Fiske, 1982) สำหรับงานวิจัยนี้ การศึกษาทางสัญวิทยา จะเป็นแนวทางวิเคราะห์ โดยเน้นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างระบบสัญวิทยากับการสื่อความหมายถึงบทบาททางสังคมในละครโทรทัศน์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย